

KÖSZÖNTÉS

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Kihullt lapok egy olvasónaplóból

I.

2004 tavaszán még élt édesapám. Néki 73 egész nyár jutott, meg egy júniusi hónap. Márciusban az utolsó műtétje után kézhez kapta a régi gimnáziumi osztálytársának, Czigány Györgynek a *Huszonnégy vers...* című könyvét, ugyanis gyermekkorában Győrött a költő osztálytársa volt:

*Németh Árpádnak
régi-régi szeretettel, sok jó-
kívánsággal Révfaluból és
a Rózsadombról –*

Czigány Gyuri

2005 nyarán már nem élt édesapám, s számomra – Fodor András szavaival – gazdátlan ingtak a fények a tapolcai Malom-tavon, de a partján ott ülhettem Erikával és Gyurival, fagylaltot ettünk, ismétlem: nyár volt, s egy fotó is készült a Batsányi utcában. A felvételen Gyuri és jómagam, Erika exponálta a képet. 2006 könyvhetén zuhogott az eső, s az Írószövetség székházában ott voltunk együtt: Gyuri, Erika, Ildikó lányuk, édesanyám s én, sok barát, az írotársak közül N. Pál Jóska és Léka Géza, a tapolcaiak: Cs. Varga Jancsi és Szalóky Tibor, akiknek édesapám volt az ötvenes évek második felében az osztályfőnökük. Czigány Györgyről írott tanulmányaimat adta ki a Hungarovox Kiadó, Kaiser László műhelye. A könyv címe *Kalitkám is madár* lett, Gyuri ötlete volt. Sajnos az idézet, amelyből vétetett, lemaradt a kiadvány elejéről. (Az *Antifóna* utolsó strófája így hangzik, itt a *80 nyár* 78. oldalán is: *Nézése megvilágít / s nyílik szájként a zár / A ketrecekre átcsap / Kalitkám is madár.*)

Ám annak a fél évtizede napvilágot látott tanulmánykötetemnek a hátsó borítóján ott szerepelt Erika Tapolcán rólunk készített fényképe. 2007-ben és 2008-ban e-maileket váltottam Czigány Györggyel, Gyurival, s amíg a Bartók Rádió reggeli műsorát vezette, többször beolvasta verseimet, aminél szélesebb nyilvánosságra aligha vágyhat az a vidéken élő, ráadásul visszahúzó-dó alkatú költőke, aki éppen voltam és vagyok. Erika halálhírére döbbenet fogadtam, annál is inkább, mert ha lebeghetett szemem előtt szép példa házasságra, családi körre, azt édesapámék generációjából Gyuri és Erika adta nekem. (Erikának akkoriban arra is volt gondja, hogy nekem egybecsomagolja egy súlyos pakkba a régebbi bakelit-lemezeket: ritka zenéket és fölvételeket Mozart, Liszt Ferenc művein át Illyés Gyula versmondásáig.)

A költő, férj és családapa gyászát, alig fölmérhető veszteségét leghívebben talán a *80 nyár* kötet *Haiku helyett* című verse érzékelteti:

*Istenem, milyen féltékeny vagy!
És elveszed mind, amit adtál.
Hogy végre csak Téged*

Szeresselek.

2009. március 15-én kaptam a következő villámpostát. (A hagyományos levelet, képeslapokat féltve őrzöm az úgynevezett füstkorszakból, ám az azt követő infokorszakban (amikor töltőtollal talán csak búsás szerződéseket írnak alá már) rengeteg üzenetet veszítettem a szoftverek és a hardverek meghibásodásaiból. Mindenesetre a következő sorokat megőrizte a vincseszter:

*Drága István! Nem tudom, megkaptad-e március 6-án írt drótposta sora-
imat? Most olvastam Papp Árpádról szóló remek írásodat, remélem jól vagy,
jól vagytok. Bánatomban befogadtam egy két éves gyönyörű, kedves kan
vizslát. De olyan mozgásigénye van, hogy azt én 78 évesen nem győzöm. Úgy
látszik szabad kertből szökött el, egy ismerősöm mentette meg az autópá-
lyán a veszedelmektől. Most zárt kertet és jó gazdát keresünk neki. Pórá-
zon nagyon nebez sétáltatni. Beoltattam, féreg elleni tablettát, kullancs elle-
ni védelmet is kapott, s van személyi igazolványa. Csak a múltja ismeretlen.
Nekünk meg a jövőnk, de engem ez már alig foglalkoztat: ami van rutin-lét
egyik napról a másikra. Szeretettel ölel: Cz.Gyuri*

Valóban féltékeny tud lenni a Jóisten? Vagy csupán nagyon szép, érzékletes gnómát olvashattam az apám-lehetne költőtől, amely azzal a kockázattal jár, hogy csak emberi erővel illetve esendőséggel tudunk a titkosértelmű létezés dolgairól? Bárhogy legyen, a vizsla-kutyát megmentő szándék a szeretet pótcselekvése lehetett ahhoz képest, ami a költővel ezek után történt, hiszen a Valaki Nagy Ismeretlen Úr, akinek vendégei vagyunk, nemhogy kisajátította volna a teremtmény szeretetét, hanem – a zsolttárok szavával élve – megújította a költő ifjúságát is, hogy szeretete másik ember szeretetében sokasodva is folytatódjon.

Tavaly már ezt írtam az e-mailemben: *Vigyázzatok egymásra Erikával, mégha Buda és Tolna messze is van egymástól! Gyönyörűek a Hozzá írott verseid!*

2010 augusztusában ott lehettem Zamárdiban Czigány György és Simon Erika esküvőjén. Az eljövendő életrajzi vagy irodalmi lexikonokban majd két Erika nevű feleség fog állani a Czigány Györgyről írott szócikkekben. Számomra a Balaton párája-fénye attól csodás, hogy az alakokat megkettőzi. Czigány György verseiben a történet ellenkező irányú. A két Erika alakja leheletfinoman egybe-tűnik. Zavarba ejtő, ahogy nem tudom szétválasztani, mert nem is kell talán, a **még** és a **már** pillanatait a versbeli **most**-ban. Kire gondolt a költő, amikor vágyódott, vajon kire, amikor erőteljesebben kérlelt az *E-mail* című versének első és utolsó sorában (99. p.)?

Haza szeretnék menni bozzád...

*...Erika,
baza akarok menni bozzád.*

Pedig ha valaki, a szerző tudja (?), de az olvasó számára nem a pillanat igazsága a fontos. Hiszen Jézus óta nem paradoxon, hogy a holt él.

S a költő ezt e lebegtetéssel adja tudtunkra, nem véletlenül tartja a befogadót bizonytalanságban. Hiszen éppen ettől nem két-séges, hogy a szerelem és a hűség nevében beszél, amikor mindkét archoz ragaszkodik. *Zárófogadás* című prózájában is ezt hangsúlyozta és hangsúlyozza:

„...erkölcsi tétje van bánatunknak, hűségünk éltetője az akaratlan feledéssel való szembeszegülés.”(42. p.)

Erikának „sorolható előképei” (55. p.) vannak, de nem lehet utóképe, mivel – Tandori Dezső szavával – ő a Másikunk. Erika van. És Erika.

A költőnek versével, ám a hűség életformájával is csak jótállnia szabad mindkét szerelemért. Az egyetlen és oszthatatlan Szeretet nevében. S gondolnánk, akkor már határozottabb kontúrokkal is megrajzolhatja a most-fiatal kedvese, társa alakját, már amennyire határozottabb kontúrokkal rajzolni lehet egy impresszionista, majdnem Chagall-i szürrealizmusba hajló dalban. Még ott sem teszi, nem teheti. A túlcorduló, nem is csak e földre való gazdagságból néki kijutó ajándékot eleve csak valamiféle számítások nélküli ártatlansággal lehet elfogadnia. Amikor fénymaszkot kap az ember az édeni ragyogásban, s ezért – nem pedig szeméremből – a másik arcvonásait sem láthatja. A költőnek többé nem kell a rutin-lét visszacsavart lángjának hüppögése. A *Kék perc*-re gondolok (85. p.):

*Nem bánom, ha az ördög elvisz,
kamasz nyolcvan nyár bord oda,
hol fodrozódik végtelen víz
s köröttünk csapdos mosolya.*

*Lebet a pillantás ott bárszém
szikrázás és friss szín az égen.
Szalmakalapban lenge lány néz:
nem tudtam, hogy a feleségem.*

Nyilván az élet dolgaiban ezer olyan nehézség adódik, amely nem hasonlít egyetlen, viszonylag gördülékenyebb mondatokból álló verseskönyv-recenzióhoz. Onnan is sejtem, hogy a korkülönbség költeményei is megtalálhatók a *80 nyár* oldalain. Jókai Mór, Kodály Zoltán és Keresztury Dezső kötött idősebb korában házasságot fiatal kedvessel. Czigány György a kötet *Rétegek* című ciklusába – korábban egyetlen hosszabb költeményét – négy önálló verset épített bele az ószövegségi történetről: Zsuzsannáról és a vénekről. A „kis Zsuzsi” alakja, akit az idősebb férfiak mind-mind bámulnak s szerelemmel körülrajongnak, nem csupán a Szentírásban bukkan föl, hanem a magyar történelemben is. A szomorú és hazatérésre nem gondolható rodostói száműzöttek, köztük Mikes Kelemen, tekintenek így az egyetlen fiatal Zsuzsannára... Czigány György első szépprózáirónktól idéz *Tíz mondatában*:

„Édes néném, amég élünk, addig csak magunkban hordozzuk a természetet, és az oldalcsontunkat csak kell szeretnünk, vagy akarjuk vagy sem.”

Czigány György *És a vének*, (*Metro-Zsuzsanna*), (*Hajnal-Zsuzsanna*) és (*Vének imája*) címekkel látja el a 2006-ban, a *Hála* című kötetében megjelent Zsuzsanna-versének négy darabját. (88-91. p.) Verseiből nem „kajáni” tekintetek szegeződnek a fiatal lány testére, hanem egy harmadik évezredben élő, a szerelmet túlsó partra is átvinni akaró, a másikat féltő-szerető férfi személyisége rajzolódik az olvasó elé.

2010 októberében, amikor csillagászati értelemben is fogyott a fény, s nyilván csak vágyhattunk napon sütkezéren Ottlik Géza hevületével, egy melankolikusabb, szomorúbb szépségű évszakban a következő e-mailt kaptam a költőtől. Erre hagyatkozom, hiszen filológiai adalék is, miként látott munkához, hogyan terítette maga elé, s miképpen választotta ki életművéből azt a legújabb kötetnyi szöveget, amely egyszerre reprezentálja költői félévszázadát, no meg jelenét, legeslegújabb életszakaszát:

...Mi is megvagyunk, kicsit józanabb, szorongóbb lélekkel, mint a nyári ragyogásban, de azért örülünk életünknek. 80 nyár címen készül kötetem a jövő évre (könyvhét) afféle visszapillantó, több műfajú kötet..

Ölelünk barátsággal: Gyuri és Erika

II.

A 2009-es Könyvhétre megjelent kötet százhusz oldalas önéletrajzi prózából és a hozzá toldott huszonegy versből állt. E *Zárófogadás* című szöveg egy olyan filmhez hasonlítható, amit rendezője eddigi alkotásainak legemlékezetesebb képkockáiból vágott össze. Bizonytalán készültek már ilyesféle egyszerre retrospektív és igen személyes hangú összegzések. (A költő második verseskötetében, a *Hazát*-ban alkalmazta először ezt a mesterségbeli fogást.) Czigány György élete filmje akkor ott a World Trade Center összeomló tornyainak katasztrófista képével ért véget. Azaz nem egészen, mert a hasonlóságot mégsem találta megfelelőnek a költő a 48 emelet és a 48 együtt töltött esztendő tragikus végkifejlete között. Nemhogy metaforát, de még hasonlatot sem alkotott. De érzékeltette:

„A mi 48 emeletünk, esztendőnk tizennyolcezer napja bangtalanul, némafilm csendjében, tehetetlen gyöngédséggel omlott össze. Se por, se füst, csak eltemetve birtelen első és utolsó szavak, édes és keserű indulatok, álmaink szégyene, szorongásaink, megizzadt tenyerünk birtelen húse, idegen s ezerszer látott tájak látomásai, a nyüzsgő arcok napfényének foltjai, a hó és a bőség, a betonfalak közt felbukkant virág is, gyereksírás, nevetés, imádság.”

Az idézett szöveg és pár oldalas előzménye, valamint a próza további négy bekezdése a végéig önállóan is helyt kapott, szintén *Zárófogadás* címmel a *80 nyár* íveinek első fertályában. Ami két esztendeje a befejezéshez, a könyv végéhez állt közelebb, az most a kezdethez, az iniciáléjához tartozik inkább. A *80 nyár* beköszöntő verse a *Dallamok* címet viseli, szövege megegyezik a 2004-ben a tíz új madrigál között megjelent *Dallamaink* című költeménnyel. Valóságos költői névjegy, hiszen a zenei motívumokra épített vers Czigány Györgynek a muzsikával egybeforrt lényét, a *Music de habitien*-t is elénk tárja.

Az új verseskötetnek – mondanom sem kell – igen tudatos kompozíciójával állunk szemben. A szövegszervező motívumok közül a befogadó nem is tudja

maradéktalanul megnevezni az összet, azért kísérletet tesz itt néhány olyan oszlop és pillér megnevezésére, amelyre Czigány György a mostani versépítményét emelte. Legszenbetűnőbbek számomra az idő és a tér koordinátái. Mint valami matematikai képlet-sort egy álmodott érettségin megpróbálok hát levezetni. (A valóságban persze mind Czigány Györgynek, mind e sorok írójának meggyűlt a baja azzal a logikával, amely diákkorunkban is tantárgyként egészen nélkülözötte a lírát :-). Bármennyire is szeretnék valami biztos megoldási képletet kapni a szerzőtől, talán föl is hívhatnám telefonon, hogy Arany Jánosian ő is így gondolta-e vagy csak a fene, nem teszem, magam szeretném az összefüggéseket, ha lehet, filozófként egzakt mód meglátani.

Czigány György idő-élményéről a legkönnyebb biztosat mondanom. Elég, ha a verscímeke hallgatok, s máris eligazítanak annak tekintetében, hogy a végtelennek tűnő idő-folyamat milyen egységekkel strukturálva mutatja nekünk a költő. Maradva a metaforánál, mintha az idő folyójának a forrásától a deltatárgulatáig vezetné a szemünk Czigány György.

A kötet első ciklusának harmadik költeménye egy pillanatot ragad meg (*Radnóti-pillanat*).

A pillanat után a perc következik:

*Megnézed, mennyi az idő. Mintha
egy perccel ezelőtt
többet mutatott volna.
Irgalmatlan bizakodás részt venni
az idő múlásában. (10. p.)*

S lám, e zárószakasz (amely nem kicsit a költő metafizikáról vallott ars poeticája is egyben) egy olyan költeményben szerepel, amelynek címe: *Hány óra?*

Az *Órák, szívek* című költemény is még innen van, az első ciklusban a kötet második vers-fejezete előtt kapott helyet a kötetben, igaz, itt az óra nem mértékegység, hanem kronométer értelemben jelenik meg, de mégis fontosnak tartom jelezni, hiszen azt üzeni, hogy Czigány György idő-ars poeticája érvényesnek tartja magára nézve Bergson szubjektív-időről szóló törvényét :

*...ennek az órának már
nem kell járnia. Hadd mutassa
búsággal az eljövendőket,
mévén már más időt,
amelyre nincs szavunk. (15. p.)*

Azzal, hogy Czigány György könyvének lineáris olvasásakor pillanatról, percről és óráról fogalmat alkothattunk, tán gyermeki logikával is várhatjuk, hogy legalább 12 vagy 24 óra fölvilantása következik a további oldalakon.

S lón! A második ciklus címe: *Fél nap nyár*. Bizony, tucatszor nagyobb időszakasz az óránál. S hogy nem lehet, hogy az én értelmezésem erőszakoskodik, arra az a bizonyítékom, hogy Czigány György ezt a fejezet-címet egy régebbi kötetének fejezet-címéből vette, ám egy az egyben mégsem írhatta a *80 nyár*

második versfüzérének élére. A *Fények a vízen* című Czigány-kötet 1995-ben jelent meg, s abban található az a versekből álló tömb, amelynek címe: *Fél perc nyár*. (2000-ben *Fél perc nyár* címmel a költőnek válogatott verseskönyve is napvilágot látott Miskolcon.) Már az 1995-ös kötet *Fél perc nyár* című fejezetében ott sorakoznak azok a versek, amelyeket Czigány György most, a legújabb kötet *Fél nap nyár* – tömbjébe beépített: *Egy fűszál, Abogy, Nyár-novella, Ezüst madarak* és a *Parkban*... A költő nem hagyta meg tehát az évszakidőből, a nyárból eredetileg kivágott félpercnit, a harminc másodpercnit, hanem a huszonnégyszeresére tágította. S ez lehet, hogy ösztönös művelete volt? Meglehet. De inkább tudatos. Mindenesetre: nem véletlen! Így növelődik meg bennünk az idő értéke, megfizethetetlen drágasága, a pillanat és a percé, hogy azt már csak órák, fél napok vagy akár évszakok érzékeltethetik, mert csodálatukra 80 nyár és 80 év sem volna elég. Talán csak ha örök nyár lehetne? Ahol már a nyár nem is évszak, hanem a szeretett lényvel való el nem múló együttlét (*Megint nyár?* 102. p.).

Czigány György új könyvének, a *80 nyárnak* létezik egy kigöngyölhető térképe is. Ez a fajta költői geográfia sem most keletkezett, hanem az elmúlt fél évszázad verseiből rajzolódott ki. Magyarhon szépségeit, a hazai tájakat látjuk viszont a költeményekben: kukoricatáblákat, Győr városát, ahol a költő számára „mindég nyár van”, Szigliget szívét a buszmegállóval, Szadát egy leanderrel, a műutakat mint aszfaltfolyókat. A nagyvilágból inkább csak föl-fölvillan egy helyszín: a Krím-félsziget, a szentföldi Emmaus, Rodostó, ám összesen sincsenek annyian ezek a helynevek, mint ahányszor Czigány György a Trieszti öbölről és Duinóról ír. (Őrök egy tíz esztendővel ezelőtti névjegykártyát a költőtől, azon még vállalkozásának neve is *Duino 96 Bt.*)

Czigány György szerelmes földrajzában a Nullás kilométerkövet, a tájak fővárosát csak az első olvasatban nehéz kijelölni. Azt is hihetnénk, hogy nem tudjuk megállapítani, hiszen egyik fontos öregségről-öregedésről írott versének tanúsága szerint az a „*Falu úszik a tengeren*”, úgy szeli az idő-tenger habjait, mint Kormos István képzelt szigete, a Gulácsytól elhódított álomi terület, Nakonxipán: „*Faluját lánykori nevéen / hívom, már messze jár szegény: árbo-ca volt, templomtorony csak, / barangjai hiába szólnak: / falu úszik a tengeren. / Partja emlékét sem lelem, / mert nincs és nem is volt akkor. / Csak betven éven át kamaszkor.*” (33. p.)

Szerencsére, mint a kikötőben a hajókat, biztos vers-mondatok láncolódnak Czigány György kötetében világának közepéhez. Nem hagyják, hogy elsodródjon a költő mondandója attól az origótól, amit a Trieszti öböl és az ottani Duinó jelent. Mert hogy a legtöbbet hordozza: a világ és a létezés legteljesebb birtokbavételét. Ezért a helynévvel egybeforrott két klasszikus alkotó személye, maga Rilke és Ottlik szavatol. Az osztrák lírikus, a *Duinói elégiák* írója és a másik katonai iskolás növendék, Ottlik Géza a remekműveikkel. Ottlik Gézát személyes barátság is fűzte Czigány Györgyhez, egyik levelének facsimiléje ott található a *80 nyár* záró ciklusának 192. oldalán. Czigány György már a 12. oldalon ír a Trieszti öbölről, s tíz mondatából 8 Rilkéről, a befejező 2 pedig Ottlikről szól. A következő oldalon, a 13.-on, régi vers szerepel: *A duinói bolt bezár*... (A tizedik sorában: *tenger és platán meg Erika-virág*. Czigány György

látta is, Ottlik csak elképzelhette!) A *80 nyár* első felében még egy tízmondatos lírai próza szól Duinóról:

„*Félálom nyugalom, mezítlén mennyország, tart a gyerekkor: nincs vége víznek, nyárnak - nincs széle a létezésnek, mind a szíve közepében égünk.*” (39. p.) A *80 nyár* második felében, a kötet versein túl, amikor már a prózában megvallott emlékek kivezetnek minket a költő saját szavaival elmondhatókból, még egyszer megidéződik Duinó, de már a Duna korzón, mégpedig egy 1985-ös rádiófelvétel kapcsán, amelyben Ottlik idézte Czigány György duinói versét... (154. p.).

III.

((Summázás helyett – valami a kötetcímről))

Czigány György vers- és kötetcímei gyakran tartalmaznak számneveket. Ha azok nem, hát az alcímek. Csak egy csokrot hadd állítsak össze belőlük a *80 nyár* bibliográfiája alapján:

Lacrimosa – 12 vers

Három gyertya

Ima – tizenkét vers Borsos Miklós rajzaival

Fél perc a nyár

Álmat, gyöngye leánykát (60 vers)

Huszonnégy vers négy tükörben – hat-hat költemény olasz, német, francia és angol nyelvű műfordítással

Tizedek (Ötszázötven mondat, tíz új madrigál)

Hála – 101 vers

Elsüllyedt katedrális – tizenkét vers olaszul

80 nyár – Vers, próza és echo: visszapillantás az elmúlt fél évszázadra

A kisebb regiszterből azonmód kitűnik, hogy a legtöbbször a három szám, s ennek többszöröse fordulnak elő. A Szentháromságra utal önmagában is e mennyiség-megnevezés, vagy az ősi magyar kultúrában, mint meseszám. Mindenképpen a számmisztika tárgykörében is vizsgálható, ahogy négyszerese kiadja az evangélisták és a kereszt derékszögeinek a számát... Biztosan mások és már magam is beszéltem erről. 3, 6, 12, 24... Tökéletes számsor.

Ám az időtartamot érzékeltető jelzős szerkezetekben is beszédesen helyet foglalnak a számok. Czigány György 1981-ben megjelent könyvcímének mozart-i tanúsága szerint a költő csak a derű óráit számolja. Míg 2000-ben fél percnyi-nek érezte a nyarat, 2011-ben már *80 nyárról* beszél, mindről egyszerre, amiket csak átélt. Nem oly nehéz Rilke és Nagy Gáspár költészetének igen szép képeire gondolnunk megint: nagy nyár volt, örök nyár vagy nagy nyár lesz. Igen, egyetlen nagy nyár, amibe csalogat minket az új Czigány György verseskönyv kulcsíne is komplementer színeivel: a sárga-narancs-piros borítón álló kék betűkkel. *80 nyár*.

A számok kivétel nélkül arra is mutatnak, hogy minden misztikumuktól még innen a maguk konkrétságában egy leltárkészítő költő lelkiállapotára utalnak.

József Attila óta szinte minden költő a létezés számbavételén dolgozik, hogy talán majd elmondhassa: kész a leltár. (Esterházy Péter szerint a mennyei ro-vancs, amit egy kozmikus őrmester tart.) De addig is! Kívánjuk, hogy Czigány György minél tovább számlálja a létezés szép értékeit.

((Post scriptum))

2011 májusában munkahelyem, a tapolcai könyvtár és beteg édesanyám mellett megritkultak azok az órák, amelyeket az irodalomra tudtam fordítani. A villámpostából kinyitott levelek közül azonban egyik e-mailben érkezett kérésre, kérdésre, ha másodjára is, de igent mondtam:

Drága Pista! Június 3-án pénteken 17 órakor a kaposvári könyvtárban tart számomra könyvbemutatót a Berzsenyi Társaság. (A Szent István Társulat kiadványa ez: 80 nyár – május közepe előtt megjelenik.) Ismert helyzetekben, nem tudom lebetséges-e, hogy e kaposvári délutánon beszélgetőtársam legyél? Mi kocsi-val mennénk, s az előadás után a megfelelő vasútállomásig szívesen utaztatnánk. (Fonyódd?) Kb. 19.30-ra odaérhetünk...

Sok szeretettel gondolunk rád, ölelünk: Gyuri és Erika

A *80 nyár* című kötet ajándék-példányát úgy csuktam be, hogy jól van, hiszen akkor már tényleg újra nyár lesz, s ott legalább majd megint együtt fényképez le bennünket Erika.

